

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

katedra trestního práva

TRESTNĚPRÁVNÍ ODPOVĚDNOST LÉČITELŮ
A LÉKAŘŮ UŽÍVAJÍCÍCH LÉČITELSKÝCH METOD

Vedoucí diplomové práce:

Prof. JUDr. Dagmar Císařová, DrSc.

Jaromír Šebesta
Komárovská 1935
193 00 Praha 9 – Horní Počernice

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně a že jsem vyznačil všechny prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Jaromír Pěšák

Poděkování:

Děkuji prof. JUDr. Dagmar Čísařové, DrSc., obzvl. za laskavé schválení tohoto neobvyklého tématu diplomové práce, a prof. MUDr. Jiřímu Heřtovi za konzultaci z oboru medicíny.

OBSAH

1.	ÚVODNÍ ODDÍL	1
1.1	STRUČNÝ ÚVOD ANEB PROČ LÉKAŘI A LÉČITELÉ	1
1.2	ZÁKLADNÍ POJMY	1
1.3	PROČ NÁZEV "LÉČITELSTVÍ"?	3
1.4	PROČ MAJÍ LIDÉ ZÁJEM O LÉČITELSTVÍ?	3
1.5	PROČ TOTO TÉMA?	4
1.6	ROZSAH PROBÍRANÉHO TÉMATU	4
2.	MEDICÍNSKO - PŘÍRODOVĚDNÝ ODDÍL	5
2.1	VĚDECKÁ MEDICÍNA VERSUS LÉČITELSTVÍ	5
2.1.1	VĚDECKÁ MEDICÍNA	5
2.1.2	LÉČITELSTVÍ	5
2.2	POZITIVNÍ A NEGATIVNÍ ÚČINKY LÉČITELSKÝCH METOD	6
2.2.1	POZITIVNÍ ÚČINKY LÉČITELSKÝCH METOD	6
2.2.2	NEGATIVNÍ ÚČINKY LÉČITELSKÝCH METOD	7
2.3	POROVNÁNÍ VĚDECKÉ MEDICÍNY A LÉČITELSTVÍ (ALT. MEDICÍNY)	9
2.4	STANOVISKO ČESKÉ LÉKAŘSKÉ KOMORY	10
2.5	POPIS NĚKTERÝCH VYBRANÝCH LÉČITELSKÝCH METOD	11
2.5.1	RACIONÁLNÍ METODY, KE KTERÝM SE LÉČITELÉ HLÁSÍ	11
2.5.2	METODY NA HRANICI IRACIONALITY	11
2.5.3	NĚKDY ÚČINNÉ, POTENCIÁLNĚ VŠAK I NEBEZPEČNÉ METODY	12
2.5.4	NEÚČINNÉ, ZDRAVOTNĚ VŠAK NEŠKODNÉ METODY	12
2.5.5	NEÚČINNÉ RIZIKOVÉ METODY	14
2.5.6	ŠKODLIVÉ METODY	17
2.6	ZDRAVOTNÍ POŠKOZENÍ NEVYPLÝVAJÍCÍ Z POUŽITÉ METODY	17
3.	PRÁVNÍ ODDÍL	18
3.1	KONCEPCE	18
3.2	LATENCE	18

3.9.16.2 VYDÍRÁNÍ	43
3.9.16.3 ZNÁSILNĚNÍ	43
3.9.16.4 PRAVOMOCNĚ ODSOUZENÝ PŘÍPAD	44
3.10 NEPROBÍRANÉ SITUACE A TRESTNÉ ČINY	45
3.11 ZÁVĚREČNÉ NÁVRHY DE LEGE FERENDA	46
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	47

1. ÚVODNÍ ODDÍL

1.1 STRUČNÝ ÚVOD ANEB PROČ LÉKAŘI A LÉČITELÉ

Starost o vlastní zdraví či o zdraví svých blízkých má každý, obzvláště pokud se přihlásí nějaká nemoc, která je těžká, dlouhá, bolestivá, obtížně diagnostikovatelná, jejíž kauzální příčina není známá - a hlavně, pokud je léčitelná jen obtížně nebo není léčitelná vůbec.

Přitom je předem jasné, že schopnost medicíny léčit nemoci má své meze, což ostatně s poněkud černým humorem vystihuje známé úsloví, že příčinou smrti je početí. Jsou tedy nemoci, i ty obtížné, i ty neléčitelné, běžnou součástí lidského života. Psychologickým problémem ovšem je, že s takovýmto suchým konstatováním se málokdo vnitřně smíří, je-li nemocen. Vždyť přeci každý si přeje, aby ho lékaři uzdravili. A když ne lékaři, tak někdo jiný. Proto se dvířka pro působení léčitelů otevírají tam, kde se vyskytují lidé s bolestmi, zoufalí, chronicky choří, nebo též jen netrpěliví, a samozřejmě hlavně lidé nevléčitelně nemocní.

1.2 ZÁKLADNÍ POJMY

Nejdříve je nutné ozřejmit základní otázku kdo je lékař a kdo léčitel.

LÉKAŘEM je ten, kdo úspěšně absolvoval některý z lékařských oborů vysokoškolského studia (u nás na některé z fakult poskytujících toto vzdělání), bez ohledu, zda se léčením zabývá nebo ne.

LÉČITELEM je ten, kdo se věnuje léčení lidí (nebo diagnostikování lidských chorob), ač není lékařem; ze středních zdravotních pracovníků (zdravotních sester) pak ten, kdo takto působí za hranicemi své odbornosti.

Je-li někdo léčitel, ještě nutně nemusí být šarlatánem.

Nejznámějším nelékařem, věnujícím se léčení lidí na základě racionálních metod, byl asi Louis Pasteur. Svým vzděláním byl chemik, a také jeho první důležitý objev byl z oboru chemie. A právě od organické chemie přešel plynule k výzkumu kvašení, od kvasínek k dalším mikroorganismům, ke zjištění, že mnohé z nich mohou vyvolávat nemoci živočichů i lidí, a od tohoto poznatku k léčení těchto chorob, vše na základě racionálních postupů.

U absolutní většiny léčitelů je však situace zcela odlišná. Jejich myšlenková východiska a z nich vyplývající postupy oplývají tu menší, začasť však značnou mírou iracionality. Právě proto v běžné řeči slovem LÉČITEL bývají označováni jen ti, kteří využívají těchto nestandardních postupů, a nikoli racionálně léčící nelékaři (dnes většinou z řad veterinářů). Přesto však právní situace obou typů léčitelů je v některých případech stejná (např. otázka mlčenlivosti - viz 3. oddíl). A též mnou navrhovaný pojem LÉČITELSKÁ METODA je odvozen od toho, že naprostá většina léčitelů používá těchto nestandardních, neracionálních metod.

LÉČITELSKOU METODOU proto v této práci nazývám takový postup při léčení lidí nebo diagnostikování lidských chorob, který v sobě alespoň zčásti obsahuje nějakou iracionalitu. Některé z nich dokonce v dřevních dobách byly tím nejlepším, čeho tehdy bylo možné dosáhnout, např. ze zkušeností vycházející lidové bylinářství (ne však esoterické bylinářství, založené na nahodilé vnější podobě rostlin a tvrdící např., že rostlina s ledvinitými listy je dobrá na ledviny, a také ne dnešní lidové bylinářství kvůli neodbornému diagnostikování chorob). Přesto i dnes mohou některé léčitelské postupy zaznamenat úspěch. Např. bylinář, byť laicky, přeci jen určí

správnou diagnózu, a použije léčbu odpovídající rostlinou. Avšak čím iracionálnější jsou východiska metody, tím více je výsledek závislý na náhodě. Je to asi tak, jako kdyby výpočet zněl "jedna a jedna je patnáct a ještě jedna jsou tři" - výsledek odpovídá, ale ne proto, že by se správně počítalo. (Podrobnější rozbor léčitelských metod v 2. oddílu.)

Bohužel existují i lékaři, kteří různých iracionálních metod používají, i jejich činností je tedy nutné se zabírat.

1.3 PROČ NÁZEV "LÉČITELSTVÍ"?

Léčitelství se také někdy říká "alternativní medicína". Já se ale domnívám, že užívání názvu, obsahujícího v sobě slovo "medicína", je pro léčitelství neoprávněně lichotivé. Medicínu provozují lékaři, ale ti, kteří provozují "alternativní medicínu" ani náhodou nejsou "alternativní lékaři".

1.4 PROČ MAJÍ LIDÉ ZÁJEM O LÉČITELSTVÍ?

Jak už bylo řečeno, schopnosti racionální medicíny vždy mají své hranice. Mnozí nemocní hledají u léčitelů naději, často poslední. Dalším motivem je snaha vyhnout se takové racionální léčbě, která je zdlouhavá či nepříjemná, zkrátka snaha najít jednoduché řešení složitého problému. Dále omezená racionalita nebo individuální či skupinová hloupost a další.

Ještě pestřejší jsou motivy na straně léčitelů. Prostá ziskuchtivost (k té se ovšem nikdo nepřizná a je nutno ji dovodit ze způsobu jednání), mesianismus (při kterém se ovšem nějakou tou výhodou nepohrdne), opět i omezená racionalita či hloupost a mnohé další pohnutky, ale někdy i psychická porucha.

Několikrát použitý pojem "hloupost" je dobře objasněn v knize Koukolík, Drtilová: Vzpouza deprivantů [KoDr96]. Dle

této knihy zkráceně: Hloupý čin je takový, když v prostředí jsou jasné, dostupné a rozlišitelné informace, které ten, kdo se dopouští hlouposti zná a je schopen je zpracovat, a přesto se dopustí hloupého činu jakožto činu s maladaptivními důsledky, přičemž měl možnost jednat odlišně.

1.5 PROČ TOTO TÉMA?

Sám mám vlastní zkušenost s chronickým dlouhotrvajícím onemocněním; nikdy jsem však nepodlehł touze využít služeb šarlatánů. Naopak, jsem řadovým členem racionalistického spolku Sisyfos, který se snaží o prosazování rozumu ve všech oborech lidské činnosti.

Proto se mi zdálo vhodné některé aspekty léčitelství prozkoumat z hlediska práva, speciálně tedy trestního práva.

1.6 ROZSAH PROBÍRANÉHO TÉMATU

Hlavní pozornost je soustředěna na trestněprávní odpovědnost léčitelů. U lékařů užívajících léčitelských metod je pozornost věnována jen v souvislosti s těmito metodami. Není tedy řešena trestněprávní odpovědnost lékařů všeobecně; ta byla probírána např. v učebnici D. Císařové a O. Sovové "Trestní právo a zdravotnictví" [CiSo00] nebo i v diplomové práci Karolíny Broďákové "Trestní odpovědnost lékaře" [Br04]. Není proto řešena např. otázka eutanazie, která je jinak pro lékaře jedna z nejdůležitějších. U lékařů, byť používajících léčitelských metod, není problémem samotné provozování jejich lékařské činnosti.

U léčitelů, jejichž činnost není živností (živnostenský zákon to výslovně vylučuje), a ani neexistuje jiný zákon, podle kterého by léčitelství bylo možné provozovat jako výdělečnou činnost, je naopak důležitý tr. čin nedovoleného podnikání.

2. MEDICÍNSKO - PŘÍRODOVĚDNÝ ODDÍL

2.1 VĚDECKÁ MEDICÍNA VERSUS LÉČITELSTVÍ

Pro pochopení rozdílů mezi vědeckou medicínou a léčitelstvím, včetně posouzení právního, je nutné podrobněji popsat jejich myšlenková východiska a rozdíly mezi nimi.

2.1.1 VĚDECKÁ MEDICÍNA

Vědecká medicína je medicína založená na důkazech. Nejstarším typem důkazu účinnosti je zkušenost, v moderní době však pouhá zkušenost není pokládána za dostačující. Používané postupy a prostředky musejí být v souladu s poznatky jiných věd - příroda je jen jedna, a proto nemůže být smysluplné v medicíně to, co je nesmyslem z hlediska fyziky či chemie. Používané postupy a prostředky jsou objektivně a kontrolovaně zkoumány v klinických pokusech. Obzvláště pečlivě musí být prověřována bezpečnost a účinnost medikamentů. Vývoj, výzkum, výroba a distribuce léčiv i další zacházení s nimi bývají určeny právním předpisem; v ČR je to zákon č. 79/1997 Sb. o léčivech.

2.1.2 LÉČITELSTVÍ

Základní charakteristikou léčitelství je menší či větší míra iracionality. Léčitelství netvoří ucelený systém. Existují různé léčitelské metody, které se navzájem vylučují či přímo vyvracejí. Myšlenkově se zpravidla opírají buď o některé staré tradice, nebo o učení svého zakladatelského guru, které se pak stává dogmatem. Často se tvrdí, že tyto metody fungují na základě různých tajemných sil, vědě dosud neznámých. Přitom léčitelé používají vágní, nepřesné a navzájem různé pojmosloví - jednoduše řečeno hatmatilku. Léčitelé nevedou dokumentaci. Například léčitel Erben, o jehož případě bude pojednáno dále, při výslechu vypověděl:

"...žádné záznamy si nevedu" [NoEr99, str. 19]. Ze všech těchto důvodů nejsou výsledky léčitelů reprodukovatelné.

Léčitelé nebývají schopni určit správnou diagnózu, což je pochopitelné vzhledem k nedostatku lékařského vzdělání. Solidnější z nich, jako např. tradiční bylináři, mohou určit některé jednoduché, všeobecně známé diagnózy. Ostatní si buď vypomáhají hrubě zjednodušenými orgánovými diagnózami typu "máte nemocné ledviny" (přičemž nic nedává záruku, že je to pravda), nebo si vymyslí celou řadu chorob (aby něco z nich třeba byla pravda), anebo si vymýšlejí své vlastní fantastické diagnózy (např. okultní), kterým v lékařské nauce o nemocech (nosologii) neodpovídá vůbec nic. Velice závažné pak je, když se k nesmyslným diagnózám uchýlí řádně vzdělaný lékař, používající však léčitelských metod.

Léčitelé většinou slibují, co nemohou splnit. Často se zviditelňují reklamou až barnumskou.

2.2 POZITIVNÍ A NEGATIVNÍ ÚČINKY LÉČITELSKÝCH METOD

2.2.1 POZITIVNÍ ÚČINKY LÉČITELSKÝCH METOD

I když se předchozí řádky vyjadřují o léčitelských metodách převážně zamítavě, přesto nutno připustit, že mají i své pozitivní účinky, skutečné nebo zdánlivé, trvalé nebo přechodné; nejdůležitější z nich je uzdravení.

Skutečný účinek některých léčitelských metod je možný. Jedná se zpravidla o tradiční metody založené na empirii, např. bylinářství, nebo o metody, jejichž celková východiska jsou sice chybná, ale použití v konkrétním případě má skutečný léčivý účinek, např. osteopatie při chorobě pohybového aparátu. Takovéto metody nebo jejich racionální části vědecká medicína zpravidla po prověření začne sama používat. Existují i metody, ke kterým se léčitelé hlásí, ale které

nejsou šarlatánské, takže je vědecká medicína používá též.

K uzdravení může dojít sice časově po zásahu léčitele, ale ne v jeho důsledku. Organismus disponuje vlastní samoléčící schopností (hojivá síla přírody - vis medicatrix naturae), která nemoc vyléčí. V případě paralelního léčení u lékaře i léčitele k vyléčení spíše dojde zásahem lékaře. Léčitelé však vždy tvrdí, že vyléčení bylo důsledkem jejich činnosti.

Ke zlepšení stavu pacienta po zásahu léčitele zpravidla dochází placebovým efektem. Léčitel, který si na pacienta udělá čas nebo který jen mluví jinak než lékař ("kouzlo nového") působí na jeho psychiku a tím i pozitivně na jeho zdravotní stav. Podobný vliv má i prostředí a další faktory.

2.2.2 NEGATIVNÍ ÚČINKY LÉČITELSKÝCH METOD

Negativní účinky léčitelských metod můžeme rozdělit na ty, které působí individuálně na jedince a ty, které ovlivňují celou populaci.

U pacienta se mohou vyskytnout poškození přímá a nepřímá. Některá poškození se mohou vyskytnout i při postupech vědecké medicíny i od léčitelů, od těch je však jejich riziko vyšší vzhledem k nedostatku lékařského vzdělání.

Tak např. jehla akupunkturní i injekční mohou být vpíchnuty do nesprávných orgánů či se mohou zlomit. U akupunkturních jehel, které nebývají jednorázové, je vyšší riziko zanesení infekce. Stejně tak může dojít k úrazu při osteopatii i při masáži.

Z léčitelských přípravků mohou lidé utrpět otravu. V rostlinných čajích a směsích mohou být přirozené jedy (např. skopolamin v případě "šamana" Chobota). I léčivé byliny mohou být při nadužívání jedovaté. Kasuistiky uvedené v [He95] popisují případ, kdy léčitel doporučil pít čaj

z listů kostivalu, jehož důsledkem bylo těžké jaterní onemocnění, nebo poškození jater u novorozence, jehož matka v těhotenství pravidelně pila čaj z květů podbělu. Mohou též vzniknout alergie. Kromě toho je možné znečištění pesticidy, olovem u silnic aj. Nesolidní bylináři doplňují své směsi účinnými léčivy, např. Brufenem, aniž by o tom informovali. V málo řaděných homeopatických léčích (tzv. "děčková" ředění, viz dále) se mohou vyskytovat těžké kovy v nebezpečné koncentraci.

Velmi závažné poškození vzniká tehdy, když léčitel odradí pacienta od návštěvy u lékaře nebo mu zakáže užívat účinné léky. Nebezpečné jsou též nesmyslné diagnózy a neúčinné terapie. Zaznamenáno bylo např. popírání dědičnosti hemofilie a pokusy o její léčbu bylinami, doporučení léčit zápal plic klystýrem z brambor aj. Nejnebezpečnější je odepření účinné terapie v počátečních fázích rakoviny, čímž se zmešká nejvhodnější čas k léčbě.

Dosti málo známý je nocebový efekt, což je opak placebového efektu. Důsledkem odepření léčby nebo přímo pohrůžky přivolání nemoci je zhoršení zdravotního stavu. Domnívám se, že v případě osob poškozených léčitelem Erbenem se nocebový efekt projevil.

Léčitel může pacientovi chorobu úplně vsugerovat nebo zveličit závažnost choroby. Důsledkem je psychické trauma.

Některé léčitelské metody uvedou pacienta do změněného stavu vědomí (např. při tzv. holotropním dýchání), důsledkem může být nepřičetnost s různými právními dopady.

Někteří léčitelé, obzvl. homeopaté, zakazují očkování. V různých místech západní Evropy se u neproočkované populace opět rozmáhá dětská obrna.

Pacient může být poškozen i nepřímo, jinak než na zdraví.

Nejčastější je finanční poškození. Léčitelé si za svou činnost účtují poměrně vysoké částky, a to opakovaně. Stejně pak různé neúčinné přípravky, registrované zpravidla jako potravinové doplňky nebo homeopatika, bývají dosti drahé. Mohou vznikat i jiné výlohy a náklady, např. při cestě za filipínským léčitelem.

Dalším častým důsledkem je rozvrat rodiny, zatěžované psychicky i finančně.

Poškozeno může být i zdravotnictví jako celek. Granty pro průzkum homeopatie jsou vyhazování peněz, tím je medicína ochuzována. Stejně tak je tomu v těch státech, kde byla (někdy i na základě soudních řízení) zavedena povinnost hradit z veřejného pojištění úkony léčitelů a jejich léčiva. Hlučným útokům šarlatánů někteří lidé uvěří, čímž je medicína dehonestována.

Konečně pak může být poškozena populace jako celek. Ti, kteří nemohou být momentálně ihned očkovaní ze zdravotních důvodů, jako např. nemocné malé děti, jsou chráněni očkovaním ostatních, které zabraňuje koloběhu patogenů v populaci; v neproočkované populaci tato bariéra slábne a riziko se zvětšuje. Nejobecnějším druhem poškození je pak šíření iracionality, šarlatánství a důvěry v ně mezi lidmi.

2.3 POROVNÁNÍ VĚDECKÉ MEDICÍNY A LÉČITELSTVÍ (ALT. MEDICÍNY)

Následující stručné tabulkové porovnání vědecké medicíny a léčitelství (altern. medicíny) je jen s malými úpravami převzato z publikace: Kolektiv autorů (vedoucí aut. kolektivu Jiří Heřt): Alternativní medicína - možnosti a rizika [He95, str. 161]. Takovéto téměř doslovné převzetí jsem použil proto, že je jasné a není k němu vlastně co dodat.

MEDICÍNA	
vědecká	alternativní (léčitelství)
dle přírodních zákonů	údajně dosud neznámé síly
logika	rozpor s logikou
jednotný systém	soubor nejrozličnějších metod
srozumitelnost	tajuplnost, mystika, magie
přesná terminologie	vágní, nepřesné termíny
objektivita, experiment	subjektivita, spekulace
reprodukovatelnost	jedinečnost
přesná diagnostika	diagnóza nepřesná, vymyšlená
kauzální n. sympt. léčba	tzv. celkovostní léčba
specifická léčba a léčiva	panacea (snaha o všelék)
přesná dokumentace, evidence	nevedení záznamů
kontinuální vývoj	dogmata nebo originalita
erudovaní lékaři	laici (někdy však lékaři)
kolektivní spolupráce	individualisté
pravdivost a serióznost	demagogie, reklama, i podvody

2.4 STANOVISKO ČESKÉ LÉKAŘSKÉ KOMORY

V minulosti bylo stanovisko ČLK k šíření neúčinných léčitelských metod víceméně vyhýbavé, jak vyplývá z korespondence s ČLK zachycené v příspěvku Petice Sisyfa České lékařské komoře [Je98]. Avšak dne 31. 5. 2007 zveřejnila ČLK na svých internetových stránkách v rubrice Informace z ČLK příspěvek prof. MUDr. Klenera Rizika alternativní léčby v onkologii [Kl07], na který výslovně upozornil i prezident ČLK Kubek prostřednictvím teletextu České televize. Tím se ČLK postavila k problematice léčitelství zodpovědně. Disciplinární pravomoc ČLK však existuje jen vůči lékařům, na léčitele - nečleny ČLK se bohužel nevztahuje.

2.5 POPIS NĚKTERÝCH VYBRANÝCH LÉČITELSKÝCH METOD

V této kapitole jsou stručně popsány některé léčitelské metody, a to podle vzrůstající míry iracionality a tím i rizikovosti. Vybrány byly ty, které jsou kvůli svému rozšíření důležité, nebo takové, které tvoří instruktivní příklad.

2.5.1 RACIONÁLNÍ METODY, KE KTERÝM SE LÉČITELÉ HLÁSÍ

Ne všechny metody, které léčitelé používají, jsou iracionální. Ti se hlásí i k některým skutečně účinným metodám. Jsou to např. vodoléčba a masáže, které jsou ve vědecké medicíně součástí balneologie, nebo v psychiatrii používané hypnóza nebo muzikoterapie (léčba hudbou). U hypnózy je však nutné upozornit na to, že nezodpovědní a neeticky se chovající léčitelé mohou pacienta poškodit vsugerováním škodlivé posthypnotické sugesce.

U nás je málo rozšířena Batesova metoda očního tréninku, popsaná v [InWe92]. Spočívá v posilování zraku cvičením okohybných svalů podobně, jako se cvičí rukama při rozcvičce, tedy pohyby očima doleva - doprava, nahoru - dolů, zaostřování nablízko - nadáلكu, či odpočinek očím jejich zakrytím při zrakové námaze. Na metodě tedy není nic iracionálního.

2.5.2 METODY NA HRANICI IRACIONALITY

Akupunkturu založenou na starých čínských tradicích používají v Evropě léčitelé i někteří lékaři. Její myšlenková východiska (tajemná síla čchi, komplementární principy jin a jang, ničemu reálnému neodpovídající tělesné meridiány a z nich vyplývající přesně určené akupunkturní body) jsou ovšem neudržitelná. Nové vzniklé hypotézy pojednávající o podstatě účinku na základě reflexního působení v centrální nervové soustavě nebo účinku endorfinů jsou zatím nevyvráceny ani nepotvrzeny, nejspíše se však jedná o pouhý účinek

placebo efektu. Vědecká medicína připouští použití akupunktury jako doplňkové metody. (Blíže viz [HHK02].)

Podobně pokud se takových manipulativních technik jako je osteopatie nebo chiropraxe použije k léčení pohybového aparátu, může to mít smysl. Musí se ovšem ustoupit od původních pokusů léčit jimi vše, např. i infekční choroby.

2.5.3 NĚKDY ÚČINNÉ, POTENCIÁLNĚ VŠAK I NEBEZPEČNÉ METODY

Bylinářství (herbalismus) založené na zkušenosti bylo po dlouhá tisíciletí tím nejlepším, čím mohl být člověk léčen. Bylinářské umění se předávalo mezi generacemi, a tak se udrželo dodnes. Zkušenostmi vybavený léčitel často dokáže určit běžné diagnózy, byť je i nenazve oficiálním názvem, a použije odpovídající bylinu, působící svými obsahovými látkami. Takovéto použití bylin by bylo možné víceméně tolerovat. Např. autoři knihy Alternativní medicína – možnosti a rizika [He95, str. 106] píší: "Vzdělaných a zkušených léčitelů typu vesnických bylinářek, jako byla např. na Plzeňsku paní Božena Kamenická, známá jako "bába z Radnic", je však minimum".

Zdravotní riziko se však objeví, jsou-li použity rostliny kontaminované mikroorganismy či jinými cizorodými látkami, je-li doporučena léčba neadekvátní rostlinou nebo v nadměrném množství a pod. Pokud pak je volba rostliny nebo diagnóza učiněna na nějakém iracionálním základě (např. okultním), přestává mít bylinářství jakýkoli pozitivní zdravotní účinek a zůstávají jen rizika (viz dále).

2.5.4 NEÚČINNÉ, ZDRAVOTNĚ VŠAK NEŠKODNÉ METODY

Homeopatie je z této skupiny nejznámější. Za léčivo je vydáváno doslova kde co, např. i prudké jedy nebo celý hmyz. Výběr má být činěn podle principu "similia similibus curantur", neboli podle toho, co u zdravého člověka vyvolává

příznaky podobné dané chorobě. Ve skutečnosti ani to nebývá objektivně stanoveno a jen se opakují poučky po zakladatelském guru Hahnemannovi. Léčiva se však podávají v obrovitých ředěních (homeopatickým žargonem potenciaticích), většinou přesahujících Avogadrovu mez. Avogadrovo číslo udává počet molekul na jeden mol příslušné sloučeniny, v soustavě SI lépe na jeden kilomol, a má hodnotu $6,02 \cdot 10^{26}$ molekul na kilomol. Mol látky je molekulová hmotnost látky vyjádřená v gramech, kilomol v kilogramech. Příklad: Zanedbáme-li zřídkaivé izotopy vodíku a kyslíku, je v 18 kg vody (H_2O) $6,02 \cdot 10^{26}$ molekul vody. Homeopatické ředění se provádí buď decimálně, značeno písmenem D, nebo centesimálně, značeno písmenem C nebo písmeny CH (čteno cé há). V homeopatii běžné ředění 15 CH tedy znamená $1 : 100^{15}$, čili $1 : 10^{30}$. Provedeme-li tedy velmi zjednodušený výpočet jen na desítkové řády, znamená ředění 15 CH, že jedna molekula účinné látky by se měla nacházet v cca 10 až 100 tunách (m^3) vody. V takovém ředění je ovšem možné požit cokoli. Je tedy homeopatie léčba ničím, sama o sobě neškodná, avšak s výjimkou placebo efektu zcela neúčinná. Škodlivost homeopatie tedy spočívá hlavně ve vysokých finančních nákladech (homeopaté i výrobci homeopatických léků se v cenách nijak neomezují), v zakazování účinných léků homeopaty a v promeškání včasného zahájení účinné léčby.

Výjimkou z neškodnosti jsou některá nízká ("děčková") ředění, např. 2 D nebo i 5 D. Tam se ředěná látka vyskytuje ještě v chemicky významném množství, a pokud je to např. těžký kov, škodí.

Důležitá také je všeobecná škodlivost homeopatie tím, že, jak už výše řečeno, homeopaté masivně dehonestují vědeckou

medicínu a šíří iracionalitu. Například psychiatrie se teprve v poslední době dostala k tomu, že může některé duševní choroby léčit kauzálně moderními psychofarmaky. Rýc a Cousset k tomu však ve své knize Homeopatie pro každý den pohrdlivě napíše: "...deprese se zaléčí léky, neboť se obecně věří, že má substrát v mozku v nedostatku či nadbytku jakési chemikálie. Úzkostný, depresivní a nešťastný člověk se pak dozví, že je smutný proto, že má v mozku málo serotoninu..." [RýCo95, str. 22]. (Podrobně k homeopatii viz [He97].)

Podobné vlastnosti má používání různých šarlatánských přístrojů. Ty nemají na základě čeho být účinné, zároveň však (pokud zrovna neprobíjí síťové napětí) bývají i neškodné. To se ovšem může rychle změnit v riziko, až i jednoznačnou škodlivost, pokud se použití takovýchto přístrojů spojí s další neadekvátní léčbou, např. nevhodnými bylinami.

2.5.5 NEÚČINNÉ RIZIKOVÉ METODY

Jedná se o metody, kde žádný skutečný zdravotní následek je ještě to nejlepší, co může pacienta potkat. Obsahují však v sobě riziko, že i ke zdravotnímu poškození může dojít. Jedině placebo efekt může mít pozitivní vliv. Finanční či sociální újma bývá častá. Různé metody z této skupiny mají různě velké riziko, proto ty nejméně rizikové plynule navazují na neúčinné neškodné a naopak nejvíce rizikové přecházejí ve škodlivé metody.

Okultní metody, psychotronika, léčba vírou, mystika či zázraky – to je široká škála metod a postupů, o kterých by bylo možné se jednotlivě rozepsat na mnoha stránkách, což však není účelem této práce. Mají však společné charakteristiky, umožňující provést zevšeobecňující shrnutí.

Tyto metody jsou charakterizovány přítomností na jedné

straně charismatického léčitele, na druhé straně silně emocionálně zainteresovaného pacienta. To může mít vliv na dočasné pozitivní působení placebo efektu, skutečná podstata choroby však zůstává neléčena. Podobný dočasný vliv může mít posthypnotická sugesce, vedoucí k "odmítnutí nemoci". V okamžiku, kdy neléčená nemoc překoná dočasné zlepšení, se léčitel zpravidla buď o pacienta přestane zajímat, nebo mu začne zabraňovat v návštěvě u lékaře, nebo mu i začne vyhrožovat, že mu chorobu vrátí. Zde jsou právě rizika zdravotního poškození, včetně psychického.

Konkrétně např. známý parapsycholog Břetislav Kafka ve svém hlavním díle *Nové základy experimentální psychologie* [Ka49] dosti rozsáhle popisuje své léčitelské experimenty. Diagnostika pomocí zhypnotizovaných "jasnovidných" médií (jedna z kapitol se přímo jmenuje "Diagnosa nemocí jasnovidcem"), diagnózy vágní, zpravidla jen orgánové, léčba též často pomocí hypnózy, dále "magnetizováním", popíráním nemoci, dietou. Úspěchy diagnózy a léčby dokladovány metodou, známou jako "tisíce děkovných dopisů", t.j. za úspěchy mu v dopisech děkují pacienti, kteří tím také potvrzují správnost diagnózy a léčby, aniž by to bylo potvrzeno objektivně lékařsky. Nutno však popravdě říci, že B. Kafka byl o svém poslání upřímně přesvědčen (byl hluboce věřící) a úmyslně by nikomu neublížil, což plyne nejen z jeho spisů, ale i ze vzpomínek pamětníků (pocházím z Červeného Kostelce, kde B. Kafka působil).

Rizikové je též šarlatánská diagnostika spojená s léčbou, např. bylinami. Při diskusi po jedné z přednášek pořádaných Klubem skeptiků Sisyfos vystoupila nějaká starší lékařka a popsala, jak lékaři otestovali jednoho léčitele, působící-

ho v 60. letech. Léčitel diagnostikoval pohledem proti světlu do láhvičky, ve které mu měla být doručena moč pacienta. Láhvička zůstávala neotevřena, pacient sám nemusil být přítomen. Lékaři doručili po prostředníkovi léčiteli 3 láhvičky. V jedné byla moč mladého zdravého muže, ve druhé moč mladého zdravého králíka, ve třetí konzumní ocet barvený kulem. Léčitel do láhviček pohlédl, vždy nějakou diagnózu vyřkl a byliny předepsal (platilo se za prodej bylin). Je nesporné, že takováto léčba je riziková.

Riziková je též nesmyslná akupunktura spojená s tzv. mikrosystémy. Ty spočívají v údajné projekci vnitřních orgánů na povrch některých částí těla - dlaní, chodidel, boltců a pod. Samotných mikrosystémů je značné množství, vzájemně se vylučujících. Rizikem je obzvl. zbytečné porušování tělesné integrity s možností infekce.

Léčba regresí do časného mládí, doby porodu nebo minulých životů se provádí v hypnóze a má za cíl zpřístupnit zasuté vzpomínky a tím se osvobodit od jejich negativního působení. Skutečnost však bývá právě opačná. K sociálnímu poškození dochází např. tehdy, když si pacient po návodných dotazech "vybaví" ve skutečnosti neexistující týrání rodiči v časném mládí, k psychickému po sdělení, že pacient byl v minulém životě zločincem. Dochází i k absurdním situacím, jako je následující (mohu ji však uvést jen podle paměti, četl jsem ji již před dlouhou dobou). V hypnóze byl pacient přiveden k regresí do doby porodu. Pacient si začal "vybavovat" vzpomínky, včetně toho, jak cítil tlak na hlavičku při průchodu porodními cestami. Posléze se však zjistilo, že doklady o porodu se dochovaly, a jednalo se o méně častý porod koncem pánevním. Návodné otázky léčitele však nesměřovaly tím

směrem, aby pacienta vedly k tomu, aby si vzpomínal na tlak na "zadní tvář".

2.5.6 ŠKODLIVÉ METODY

Tzv. urinoterapie je léčitelská metoda vzniklá teprve nedávno. Léčba (opět v podstatě jako panacea) má probíhat pitím vlastní moči. Je zřejmé, že znovuzatěžování organismu vlastními odpadními látkami je škodlivé, navíc moč je snadno napadána mikroorganismy.

Breussova dieta se má používat při rakovině. Po dobu 42 dní se mají pít jen zeleninové šťávy, produkované firmou zaměřenou na tuto dietu, což má nádor vyhladovět. Skutečným výsledkem ovšem je že vyhladoví pacient, což ho oslabí, kdežto nádor si vezme, co potřebuje, a zahubí člověka tím rychleji (viz [Ky07]).

Někteří léčitelé požadují po pacientkách, údajně jako léčbu, pohlavní styk (viz též případ léčitele Erbena).

Zvláště odporné je poškozování pacienta zneužíváním nocebo efektu některými léčiteli (na což dokonce poukazují i někteří jiní léčitelé), kdy např. léčitel, který přestal dostávat peníze, vyhrožoval pacientce, že jí "vrátí rakovinu" [Ky07].

2.6 ZDRAVOTNÍ POŠKOZENÍ NEVYPLÝVAJÍCÍ Z POUŽITÉ METODY

Při používání léčitelských metod se mohou vyskytnout i taková zdravotní poškození, která jsou náhodná a přímo nevyplynoují z těchto metod. Síťové napětí může probíjet u přístroje účinného i šarlatánského, nepatřičný orgán může být nabodnut jehlou injekční i akupunkturní, stejně tak může být zanesena infekce, u akupunktury tím spíše, že akupunkturní jehly nejsou jednorázové. Podobně může být pacientovi způsoben úraz při masáži i při chiropraxi či jiných manipulativních metodách. To vše snáze u léčitele, t.j. nelékaře.

3. PRÁVNÍ ODDÍL

3.1 KONCEPCE

Při psaní tohoto oddílu jsem byl nucen brát v úvahu následující okolnosti.

Přes rozšířenost léčitelství a domnívám se závažnost tématu se téměř nevyskytují konkrétní kauzy, které by skončily jinak, než prostým odložením následujícím po podání trestního oznámení. Přitom je nepochybné, že se trestná činnost mezi léčiteli vyskytuje, je ovšem značně latentní (viz dále).

Je též otázkou, jak tematiku uspořádat. Trestná činnost léčitelů nesměřuje jen směrem k pacientům, jejichž poškození bylo probíráno ve 2. oddílu. Není tedy schůdné brát postupně jednotlivé druhy poškození a k nim přiřazovat právní kvalifikace jednotlivých tr. činů. Inspiroval jsem se tedy tím, jak postupoval J. Teryngel ve své knize Nad trestní odpovědností podnikatele [Te98]. Nejdříve jsou probírány některé problémy (např. otázka mlčenlivosti, homeopatie aj.) zvlášť. Pak jsou postupně jsou probírány jednotlivé v úvahu připadající trestné činy a ty jsou analyzovány, včetně zohlednění případných dalších zákonů.

3.2 LATENCE

Trestná činnost léčitelů (i lékařů používajících léčitelských metod) zůstává zpravidla latentní. Když již dojde k trestnímu oznámení, a to nebývá často, většinou se nic nezjistí a věc je odložena. Podařilo se mi najít jen dva případy, které skončily jinak, než takovýmto odložením; oba budou dále popsány.

Zde je uveden konkrétní odložený případ.

3.2.1 ODLOŽENÝ PŘÍPAD

V pořadu České televize "Reportéři ČT" [Wo07] byl popsán

následující případ. Slovenský řidič autobusu Ján Šramo se v roce 1992 (ještě za existence ČSFR, po jejím rozdělení působí dále jak na Slovensku, tak i u nás) rozhodl změnit povolání a získal živnostenský list na činnost typologa. Má se jednat o zjišťování povahy člověka podle jeho vnějšího zjevu. Činnost je to veskrze nesmyslná, zhruba na úrovni kartářky, z právního hlediska ovšem živnost volná, takže žádné doklady o způsobilosti není třeba dokládat (ostatně jaké by to měly být). To však bývalému řidiči nestačilo. Ač jen s nižším dvouletým středním vzděláním, svévolně se vybavil různými tituly před jménem i za jménem, obzvláště titulem MUDr., a začal určovat pacientům diagnózy a předepisovat terapie, podle posouzení lékařů zcela nesmyslné. V ČR na něj bylo podáno trestní oznámení. Konzultovaná advokátka označila jako v úvahu připadající trestné činy neoprávněného podnikání, poškozování cizích práv, a protože jsou inkasovány peníze a škoda přes 5000 Kč je pravděpodobná i trestný čin podvodu. Podle prohlášení policejní mluvčí však policisté po prověření tr. oznámení nezjistili spáchání žádného tr. činu ani přestupku a případ odložili.

3.2.2 PŘÍČINY LATENCE

Mnoho lidí je zoufalých a léčitelům věří. Mnoho lidí, když již seznají, že je léčitel ošidil či poškodil, se buď stydí, že jednali pošetile, nebo se bojí obtížnosti dokazování, a trestní oznámení nepodají. Když již je trestní oznámení podáno, přetížená policie nemá čas na zdlouhavé podrobné vyšetřování a spokojí se s formálním vyřízením případu; kromě toho často panuje důkazní nouze. Léčitelství tím trvale zůstává v "šedé zóně", a to jak z hlediska ekonomického, tak i z hlediska právního, včetně trestněprávního.

3.3 DRUHY ODPOVĚDNOSTI

Tato práce se zabývá pouze trestněprávní odpovědností lékařů a lékařů používajících léčitelských metod. Pokud se týče lékařů používajících léčitelských metod, není cílem zkoumat trestněprávní odpovědnost lékařů ve větší komplexnosti, ale jen ve vztahu k těmto metodám. Kromě toho je však nutné se zmínit také o dalších druzích odpovědnosti, neboť i ty se mohou dotýkat odpovědnosti trestněprávní.

Čin, o kterém se prokáže, že není trestným činem, může být přestupkem (asi jen výjimečně jiným správním deliktem) a podléhá správnímu trestání. Orgány činné v trestním řízení musí tedy i zde pomýšlet na tuto možnost.

Možnost disciplinárního postihu stavovskou organizací, tedy ČLK, se ovšem vztahuje jen na lékaře, nikoli na léčitele - nelékaře.

Další odpovědností je odpovědnost občanskoprávní. Ta má svůj vliv i na průběh trestního řízení, kde poškozené osoby mohou své nároky uplatnit v rámci adhezního řízení (§ 44 a § 206 tr. ř.).

Pracovněprávní odpovědnost asi nepřipadá v úvahu.

Podrobnější zkoumání v této kapitole uvedených odpovědností však není tématem této práce.

3.4 STRUČNÝ HISTORICKÝ EXKURS

Starorakouský Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích č. 117/1852 ř. z. rozlišoval trestné činy do tří skupin, uvedených přímo v jeho názvu. To je nutné zdůraznit proto, protože pojetí přestupku bylo odlišné od dnešního, byl to přestupek soudně trestný. (Pozn.: Použit text zákona platný v meziválečné ČSR v zemi České a Moravskoslezské, otištěný ve [Ve35].)

Tam v dílu druhém "O přečinech a přestupcích" byl v § 343 uzákoněn přestupek "Neoprávněné živnostenské provozování lékařství nebo ranhojičství", vztahující se též na "užívání zvířecího neb životního magnetismu aneb éterových par (narkotisování)". Trestem bylo tuhé vězení v délce i až 6 měsíců, avšak nastala-li smrt, za použití § 335 jako přečin od 6 měsíců do 1 roku. Přitom nutno zdůraznit, že nedbalostní ublížení na zdraví nebo i usmrcení byly tehdy oproti dnešním ustanovením značně podhodnoceny. Uvedené tresty jsou proto na tehdejší dobu poměrně přísné.

Existovalo i správní trestání. J. Hofman v knize "Svítání v duši Břetislava Kafky" [Ho01] (kniha oslavující v předchozím oddílu zmiňovaného B. Kafku) fotoreprintem přetiskuje originální doklady, kterými se zamítala "žádost o licenci ku provozování suggestce a k veřejnému bádání v hypnotismu a jasnovidnosti", a další doklad, jehož podstatnou část doslovně uvádím:

"Zdejším nálezem ze dne 17. května 1923 čís. 21.560 byl jste uznán vinným přestupku dekretu dvorské kanceláře ze dne 26. října 1845, č. 36098 a odsouzen dle min. nař. ze dne 30. září 1857 č. 198 ř. z. k pokutě 200 Kč, popřípadě do vězení na dobu 14 dnů, poněvadž jste opětně léčil pomocí hypnosy.

Zemská správa politická na odvolání Vaše zrušuje uvedený nález z toho důvodu, že konaným šetřením není prokázáno, že by byl jste býval od svého potrestání zdejším nálezem ze dne 16. dubna 1923 čís. 14.394 pomocí hypnosy léčil."

Tehdejší ochrana osob před léčiteli byla tedy mnohem dokonalejší než dnes, protože již samotné provozování léčitelství bylo trestné.

3.5 LÉČITELSTVÍ Z HLEDISKA ŽIVNOSTENSKÉHO ZÁKONA

Obchodní zákoník č. 513/1991 Sb. v § 2 odst. 1 určuje, co je podnikání. Je to soustavná činnost prováděná samostatně podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku.

V § 2 odst. 2 se určuje, kdo je podnikatel:

"(2) Podnikatelem podle tohoto zákona je:

- a) osoba zapsaná v obchodním rejstříku,
- b) osoba, která podniká na základě živnostenského oprávnění,
- c) osoba, která podniká na základě jiného než živnostenského oprávnění podle zvláštních předpisů,
- d) ..."

Zákon o živnostenském podnikání (živnostenský zákon) č. 445/1991 Sb. ve svém § 3 obsahuje výčet, který říká, co není živností. Jeho odst. 2 písm. a) zní:

"(2) Živností dále není v rozsahu zvláštních zákonů činnost fyzických osob:

- a) lékařů, lékárníků, stomatologů, psychoterapeutů, přírodních léčitelů, klinických logopedů, klinických psychologů a dalších zdravotnických pracovníků, s výjimkou očních optiků a protetiků, ortopedických protetiků, ortopedicko-protetických techniků,"

S jedinou výjimkou to jsou činnosti povolené. Tou výjimkou jsou tam uvedeni "přírodní léčitelé". Je totiž nutné uvědomit si důsledek slov "v rozsahu zvláštních zákonů", které stojí na začátku odstavce.

Na uvedené činnosti není možno dostat živnostenský list a provádět je, včetně léčitelství, jako živnost. Ostatní činnosti, t.j. mimo léčitelství, však je možné provádět, a to proto, že existují ony zvláštní zákony, které to umož-

ňují (obzvl. Zákon o péči o zdraví lidu č. 20/1966 v platném znění).

Jiná je však situace u léčitelství. Václav Vlček, ministerský rada na Ministerstvu zdravotnictví k tomu ve svém článku "Zákony a léčitelství" [V104] popisuje následující skutečnosti (uvádím zkráceně):

V roce 1990 bylo v rámci rozjezdu podnikání povoleno tak-
řka vše. I živnostenský zákon ve svém původním znění z r.
1991 umožňoval pod různými názvy léčitelství provozovat
v rámci živností volných, tedy bez jakéhokoli prokazování
odborné způsobilosti, což bylo m. j. i důsledkem značného
lobování léčitelů mezi zákonodárci. Tato bezbřehost, která
se vůbec nelíbila rezortu zdravotnictví, však vzbudila
protitah Ministerstva zdravotnictví, vedoucí k novelizaci
živnostenského zákona, a tedy k tomu, že nyní již není možno
léčitelství provádět jako živnost. A zároveň ho není možné
jako podnikání provozovat ani jinak, protože neexistuje žád-
ný onen zvláštní zákon, žádný jakýsi "zákon o léčitelství".
Bohužel však existují různé omezličky.

Dále pak autor článku lituje, že situace není taxativně
ošetřena v Trestním zákoníku [připomeňme starorakouskou
úpravu - pozn. J. Š.] a uvádí, proč má zdravotnictví na ře-
šení věci zájem. Je to proto, protože zdravotnictví, ona lé-
čitelé opovrhovaná vědecká medicína, musí důsledky jejich
činnosti napravovat, čímž jsou prostředky, pro zdravotnictví
vždy nedostačující, ještě zbytečně vynakládány. (Tolik rada
Vlček v mém zkráceném podání.)

Jestliže tedy vyjdeme od ústavní zásady "Každý může činit,
co není zákonem zakázáno" (Listina základních práv a svobod,
čl. 2 odst. 3, první část věty), je situace ohledně léčitelů

taková, že živnostenský zákon zakazuje provozovat léčitelství jako živnost, a protože neexistuje žádný zvláštní zákon, který by to umožňoval na jiném právním základě, zůstává tím léčitelství jako podnikání zakázáno.

Povšimněme si však ještě některých obzvláštností, pod kterými léčitelé působí. Je možné získat živnostenský list na maloobchod se smíšeným zbožím (živnost volná), prodejnu nazvat např. "Astrologická apatyka" (samozřejmě apatyka, nikoli lékárna), a kromě skleněných koulí a tarotových karet tam prodávat též různé bylí, činit astrologické diagnózy a na jejich základě ono bylí předepisovat a prodávat. Prodává-li tzv. "léčivé" obrázky neumětel i akademická malířka, je to prodej výtvarných děl autorem. Dále jsou též činěny pokusy působit pod hlavičkou poradenství, je snaha dosáhnout akreditace vzdělávacích programů v uvedeném oboru a různé další.

Naopak lékař, byť používá léčitelských metod, nemá se svým legálním působením potíže - vystudoval medicínu.

3.6 HOMEOPATICKÉ PŘÍPRAVKY A HOMEOPATIE

Homeopatické lobby se podařilo dosáhnout, že homeopatika jsou považována za léčivé přípravky. Zákon o léčivech č. 79/1997 Sb. v § 2 odst. 10 mj. říká:

"... Homeopatický přípravek se považuje za léčivý přípravek, i když nemá zcela vlastnosti léčivých přípravků a látky v něm obsažené nejsou vždy látkami s prokázaným léčivým účinkem."

Požalováno budiž: Právní fikce v tak důležitém oboru! (Dalo by se diskutovat, jde-li o právní fikci nebo o právní domněnku. Domnívám se, že slova "považuje se" lépe odpovídají slovu "platí", které se klasicky používá pro fikci, než slovům "má se za to" používaným pro domněnku. Pro fikci

svědčí též text dále uvedeného § 24a, obzvláště jeho ustanovení o bezpečnosti předěním.)

Podle § 24a se při zjednodušené registraci homeopatik nevyžaduje důkaz léčebného účinku, nesmí ovšem být uvedena žádná specifická léčebná indikace a naopak výslovně musí být uvedena informace, která zní: "U přípravku nebyl požadován důkaz účinnosti". Podle odst. 1 písm. c) se bezpečnost zaručuje předěním. Podle odst. 5 se nezkoumají nežádoucí účinky.

Homeopatie je typická léčitelská metoda (léčba ničím - viz vpředu), ale používají ji ve velké míře lékaři, kteří si i podle toho říkají homeopaté. Domnívám se, že používání homeopatie je porušením § 11 odst. 1 zákona o péči o zdraví lidu č. 20/1966 Sb., kde se píše "Zdravotní péči poskytují zdravotnická zařízení ... v souladu se současnými dostupnými poznatky lékařské vědy". D. Císařová a O. Sovová ve své učebnici "Trestní právo a zdravotnictví" [CÍSo00, str. 16] definují jednání lege artis takto: "Jednáním lege artis je označován způsob léčení, prevence a diagnostiky, který je v souladu s nejvyšším stupněm vědeckého poznání a praxe". Domnívám se tedy, že homeopatie není lege artis.

"Lékař je povinen poučit vhodným způsobem nemocného..." stojí v § 23 Zákona o péči o zdraví lidu č. 20/1966 Sb. Nemám vlastní zkušenost, ale pochybuji, že by homeopat poučil pacienta, že ho hodlá léčit přípravkem nemajícím zcela vlastnosti léčivých přípravků a u něhož nebyl vyžadován důkaz účinnosti, a nechal si podepsat revers, že pacient s takovou léčbou souhlasí a jinou (racionální, tj. tzv. alopatickou) léčbu že odmítá. Nejdůležitější by bylo ono odmítnutí racionální léčby pacientem. Jinak pokud by vznikla

zdravotní újma tím, že choroba nebyla léčena racionálním postupem, hrozí lékaři - homeopatovi postih za tr. čin ublížení na zdraví podle některého z ustanovení v §§ 221 až 224 tr. zák. způsobené jednáním omisivním. Podle okolností případu se může jednat o úmyslné zavinění podle § 4 písm. b) v úmyslu nepřímém (lékař vystudoval medicínu a tedy věděl, že léčbou homeopatiky, tedy ničím, může porušení zdraví způsobit stejně tak, jako kdyby neléčil vůbec, a byl s tím srozuměn), ale zpravidla nepůjde o úmysl přímý podle § 4 písm. a). Nedbalostní zavinění podle některé z možností § 5 také připadá v úvahu, to by ovšem lékař - homeopat musel sám o sobě tvrdit, že je takový nedouk, že se spoléhal, že poškození zdraví nezpůsobí, nebo že dokonce vůbec nic nevěděl.

V případě nepoučení pacienta o skutečné povaze homeopatie, případně při výslovně mýlivém poučení, připadá v úvahu též postih homeopata pro jiné tr. činy, i kdyby nedošlo ke škodě na zdraví. Kdyby sebe nebo jiného (např. zaměstnavatele) obohatil a způsobil tak škodu nikoli nepatrnou, půjde o podvod (§ 250 tr. zák.), při nemajetkové újmě na právech o poškození cizích práv podle § 209 tr. zák.

Problémem vždy bude dokazování - jak byl pacient poučen, s čím souhlasil a s čím už nikoli (s výjimkou přenosných chorob nelze k racionální léčbě nikoho přinutit). K dokazování by měla sloužit zdravotní dokumentace; tu je homeopat jakožto lékař povinen vést (viz též dále).

3.7 ZDRAVOTNÍ DOKUMENTACE, OTÁZKY MLČENLIVOSTI

Všichni lékaři a zdravotnická zařízení musejí vést zdravotní dokumentaci (§ 67b odst. 1 zák. 20/1966 Sb.). To se vztahuje i na lékaře používající léčitelských metod, jak bylo uvedeno již v kapitole o homeopatii (ta je spolu

s akupunkturou pravděpodobně lékaři nejčastěji užívanou léčitelskou metodou). Právní problematika, spojená s vedením dokumentace, byla dostatečně rozebrána jinde, např. v [CíSo00] nebo [Br04], a protože vše tam uvedené platí i pro lékaře používající léčitelských metod, není v této práci otázka dokumentace probírána ve větší komplexnosti, ale jen zmiňována pro podchycení rozdílu oproti léčitelům.

Léčitelé zpravidla žádnou dokumentaci nevedou (připomeňme již zmiňovanou výpověď léčitele Erbena). Protože jako profese ani neexistují, nemůže ani existovat zákon, který by jim to mohl nařídít. Kromě toho možná intuitivně, mnozí ale i s plným rozmyslem chápou, že možnost následné kontroly jejich počínání by nebyla v jejich zájmu.

Zákon o péči o zdraví lidu v § 55 odst. 2 písm. d) ukládá lékařům povinnost mlčenlivosti. Do tohoto práva existují různé průlomy, ať již přímo v zák. o péči o zdraví lidu, nebo v trestním řádu (§ 99 odst. 3), jenž odkazuje na tr. zákon (obzvl. § 168 odst. 1). To opět platí pro všechny lékaře stejně a není to proto zde rozebíráno komplexně, ale jen zmiňováno kvůli rozdílu oproti léčitelům. Nejednalo-li se tedy o povolený průlom, nesmí být ani lékař používající léčitelských metod vyslýchán, jestliže by tuto povinnou mlčenlivost výpovědí porušil (§ 99 odst. 2 tr. ř.). Jestliže by takový lékař svou povinnost mlčenlivosti porušil, a to i tím, že by ji před příslušnými orgány nezmínil a místo toho vypovídal, dopustil by se trestné činu neoprávněného nakládání s osobními údaji podle § 178 tr. zák. Naopak jestliže by se jednalo o povolený průlom a lékař by přesto s odvoláním se na mlčenlivost nechtěl před soudem vypovídat, dopustil by se trestného činu pohrdání soudem (§ 169b tr. zák.).

Léčitelé naproti tomu žádnou povinnost mlčenlivosti nemají. Ten, kdo se svěří do péče léčitele, by si měl uvědomit, že vše, co léčiteli o svém zdravotním stavu řekne, může léčitel volně komukoli dál šířit. To se týká i výpovědi - léčitel má povinnost vypovídat a pokud by tak neučinil, dopustil by se výše zmiňovaného trestného činu pohrdání soudem (§ 169b tr. zák.).

Výjimkou by mohl být jedině léčitel - duchovní. Není výjimkou, že někteří kněží se věnují léčitelské činnosti. Zákon o církvích a nábož. společnostech č. 3/2002 Sb. obsahuje ve svém § 7 odst. 1 písm. f) uznanou povinnost mlčenlivosti v souvislosti s výkonem zpovědního tajemství (za podmínek tam stanovených). Zde je tedy třeba si povšimnout, jakým způsobem dotyčný kněz jakožto léčitel léčí. Pokud by to bylo kupř. bylinářství, v souvislosti s ním se zpověď asi nevykonává a proto by zákaz výpovědi nebyl důvodný. Naopak při léčení vírou se zpověď dá předpokládat, proto v takovém případě nesmí být léčitel vyslýchán a nesmí vypovídat; to ovšem proto, že zároveň s léčitelstvím působí jako duchovní.

3.8 VYVINĚNÍ

V trestním zákoně jsou definovány okolnosti vylučující protiprávnost činů, které jinak vykazují znaky trestného činu. Jsou to obzvl. nutná obrana, krajní nouze a oprávněné použití zbraně (§§ 13, 14 a 15 tr. zák.), dále zejména svolení poškozeného a výkon dovolené činnosti. V souvislosti s medicínou se spíše uvažuje o svolení v oblasti zdravotní, v souvislosti s léčitelstvím by spíše mohlo jít o otázky majetkové, např. mohla by se uplatnit pověra, že střepy přinášejí štěstí a v souvislosti s ní svolení léčeného léčiteli, aby rozbil nějakou věc léčeného na střepy.

To vše je ovšem dostatečně probíráno jinde a zde je to opět jen zmiňováno pro úplnost.

Kromě toho trestní zákon zná ještě vyvinění z důvodů na straně pachatele. Z nich má pro oblast léčitelství význam nepřičetnost (druhá možnost - nedostatek věku - asi nepřipadá v úvahu).

3.8.1 NEPŘÍČETNOST

Nepřičetnost je definována v § 12 tr. zákona. Trestně odpovědný není ten, kdo v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost (schopnost rozpoznávací) nebo ovládat své jednání (schopnost určovací).

Jak již bylo řečeno v úvodu, mezi léčiteli se vyskytují nejrůznější lidé - podivíni, lidé trpící mesianismem a pod. Může se tedy snadno stát, že se mezi nimi vyskytne i člověk jednající ve stavu nepřičetnosti, viz dále uvedený příklad.

Kromě toho se do stavu nepřičetnosti může v důsledku působení léčitele nebo lékaře užívajícího léčitelských metod dostat i pacient. Např. MUDr. Grof, Čech, který již před dlouhou dobou emigroval do USA, avšak po r. 1990 opět občas působící v ČR, vymyslel tzv. holotropní dýchání. To spočívá ve v podstatě násilném, hlubokém, rychlém a dlouhotrvajícím dýchání. V důsledku toho se změní pH krve, je dosti odkysličen mozek, do krve se vyplaví endorfiny (látky podobné opiátům) a člověk je tak uveden do stavu změněného vědomí, ve kterém se má spojit s jakýmsi univerzálním světovým vědomím a pod. Je to tedy léčitelská metoda provozovaná lékařem. Ve stavu změněného vědomí ovšem může vymizet rozpoznávací nebo ovládací schopnost, čili vzniknout nepřičetnost. Pokud by se pacient v tomto stavu dopustil nějakého trestného činu, byl by v důsledku toho odpovědný trestným činem opilství podle

§ 201a tr. zák. (přivedl se do stavu nepřičetnosti "jinak").

Bohužel zatím lékař užívající tuto metodu, který poté, co byl pacient uveden do stavu změněného vědomí, nezajistil bezpečnost, nemůže být vinen tímtéž tr. činem jako účastník podle § 10 tr. zák., podle okolností nejspíše jako návodce.

3.8.2 NEODSOUZENÝ PŘÍPAD

Léčitel Chobot (běžně označovaný slovem "šaman") na svém shromáždění při meditaci podal účastníkům jakousi orientální směs, po které se lidem udělalo špatně a museli být převezeni do nemocnice. Ukázalo se, že účastníci byli přiotráveni skopolaminem, který byl součástí směsi. Skopolamin je rostlinný alkaloid, uvedený mezi chemickými látkami, které se pro účely trestního zákona považují za jedy (nař. vl. č. 114/1999 Sb.). Pacienti byli naštěstí všichni vyléčeni. Chobot byl obviněn z nedovolené výroby a držení psychotropních látek a jedů a z obecného ohrožení (§§ 187 a 179 či 180 tr. zák. - u obecného ohrožení v žurnalistických zprávách uváděna tr. kvalifikace jen slovně). K soudu však vůbec nedošlo.

Podle zprávy v tisku "Nepřičetnost znemožnila stíhání šamana Chobota" [ajo01] vyšetřovatel zastavil trestní stíhání Chobota pro nepřičetnost, neboť ze znaleckého posudku vyplynulo, že jeho rozpoznávací a ovládací schopnosti byly zcela vymizelé. Odborníci navrhli jeho ústavní léčení.

3.9 ROZBOR PRO JEDNOTLIVÉ TRESTNÉ ČINY

V této kapitole jsou probírány trestné činy, kterých se mohou dopustit právě léčitelé nebo lékaři užívající léčitelských metod. O některých z nich bylo psáno již v předchozích kapitolách, přičemž zde jsou probrány systematicky. Nemohou zde být uvedeny všechny trestné činy, kterých by se léčitelé či lékaři mohli dopustit, neboť "zelený je strom života"

a nikdo nedokáže vymyslet, co vše se může přihodit. V důležitých případech je popsána i možnost, kdy se nejedná o trestný čin, ačkoli pacient byl, třeba i zdravotně, poškozen.

Všechna čísla paragrafů, uváděná dále v této kapitole, jsou paragrafy trestního zákona, což u nich proto není výslovně uváděno; kde se jedná o jiný zákon, tam je to výslovně uvedeno. Abych jen zbytečně do této práce nepřepisoval trestní zákon, neuvádím zpravidla trestní sazby, s výjimkou možných poměrně vysokých trestů odnětí svobody.

3.9.1 NEOPRÁVNĚNÉ PODNIKÁNÍ

Definice podnikání z ObchZ již byla uvedena. Léčitelství není živností a žádný zákon o léčitelství neexistuje, proto podnikání v léčitelství vždy bude neoprávněné. O tr. čin neoprávněného podnikání (§ 118) se však jedná až tehdy, je-li prováděno ve větším rozsahu, zpravidla alespoň 6 měsíců soustavně tak, jako kdyby ji provozoval skutečný živnostník. Přísněji je dle odst. 2 trestán ten, kdo používá jiného jako pracovní síly nebo získá značný prospěch. (Shora zmíněný léčitel Šramo, vydávající se za lékaře, si najímá zaměstnankyni podobně, jako u lékaře je zdravotní sestra. Přitom podniká mimo rozsah svého živnostenského listu, tedy neoprávněně.)

Na druhou stranu, pokud léčitel dává léčitelské rady zdarma a účtuje až např. za prodej bylin, na což má živnostenský list (podobně jako tomu bývalo u léčitele Mikoláška [He95, str. 158]), postih pro neoprávněné podnikání mu nehrozí, což však nevylučuje stíhání za jiný tr. čin.

V Obchodním zákoníku stanovuje odpovědnost při neoprávněném podnikání (tam samozřejmě nikoli trestní) § 3a.

3.9.2 POŠKOZOVÁNÍ SPOTŘEBITELE

Trestný čin poškozování spotřebitele spáchá, kdo způsobí škodu nikoli nepatrnou tím, že poškodí spotřebitele zejména na jakosti, množství nebo hmotnosti zboží, nebo kdo uvede na trh ve větším rozsahu výrobky, práce nebo služby a zatají přitom jejich podstatné vady. Odst. 2 umožňuje trest až 8 let odnětí svobody (u léčitelů důležité obzvl. pro toho kdo získá značný prospěch).

Šířením na jakosti je např. prodej nekvalitních bylin, jejich kontaminace, neúmyslná (pesticidy) nebo i úmyslná (účinnými léky, ani by ty byly uvedeny) již bude zatajením podstatné vady. Zatajením podstatné vady výrobku může být např. i zatajení neúčinnosti u různých šarlatánských přístrojů.

3.9.3 NEKALÁ SOUTĚŽ

Z ustanovení § 149 o nekalé soutěži je z hlediska pojednávané problematiky nejdůležitější poškození dobré pověsti soutěžitele. Homeopaté, obzvl. ti "stoprocentní", často poškozují dobrou pověst racionálně léčících lékařů, léčitelé medicíny jako celku. Je důležité si uvědomit, že pro léčitele, skryté za nějakou povolenou činnost, např. maloobchod, nejsou soutěžiteli jen jiní takoví léčitelé, ale i zdravotnictví jako celek i jednotlivá zdravotnická zařízení, podobně, jako pro autodopravce nejsou soutěžiteli jen jiní autodopravci, ale i železnice. Problémem bude dokazování, pokud pokud konkrétní soutěžitel nebyl jmenován výslovně.

3.9.4 ZKRESLOVÁNÍ ÚDAJŮ O STAVU HOSPODAŘENÍ A JMĚNÍ

V § 125 je postihováno hlavně nevedení nebo nepravdivé vedení účetnictví a u léčitelů se sice může vyskytnout, ale časté to nebude. Léčitel působící zcela "načerno" si žádné

účetnictví nepovede, ale trestný čin, kterým je ohrožen, je neoprávněné podnikání. Léčitel, kterému se podařilo se skrýt pod nějakou povolenou "hlavičku", se naopak nejspíš bude snažit mít účetnictví v pořádku.

Podobně tomu bude i u § 148 - zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby, který zde v záhlaví ani výslovně neuvádím. To bude většinou důsledkem skutečných ekonomických potíží a nikoli léčitelství.

3.9.5 ÚTOK NA STÁTNÍ ORGÁN A ÚTOK NA VEŘEJNÉHO ČINITELE

Protože činnost léčitelů je z hlediska práva často problematická, mohou ti považovat výkon pravomocí státních orgánů a veřejných činitelů jako své ohrožení. To může vést až i k fyzickému útoku léčitele na státní orgán nebo veřejného činitele v úmyslu působit na výkon jejich pravomoci (nebo i k útoku na jiného v témž úmyslu), k vyhrožování nebo urážkám či pomluvám.

§§ 153 a 154 chrání státní orgán, §§ 155 a 156 veřejné činitele. §§ 153 a 155 sankcionují užití násilí, §§ 154 a 156 nebezpečné vyhrožování (usmrcením, ublížením na zdraví, způsobením škody velkého rozsahu, § 154 též urážku a pomluvu. Nejvyšším trestem je při způsobení smrti v důsledku násilí až 15 let odnětí svobody.

Naštěstí léčitelé nebývají horkokrevní a o skutečném výskytu těchto trestných činů od léčitelů jsem ještě neslyšel (na rozdíl od stánkařů na tržnicích, ohrožených zabavením zboží).

3.9.6 PODPLÁCENÍ

Užití tr. činu podplácení (§ 161) k řešení svých problémů bude spíše připadat u léčitelů v úvahu (oproti předchozí skupině tr. činů). V souvislosti s léčiteli je nutné se

o tomto trestném činu zmínit, ale protože by se jednalo o klasické uplácení, není zde nutné znovu probírat to, co již bylo mnohokrát rozebráno.

3.9.7 NEOPRÁVNĚNÉ NAKLÁDÁNÍ S OSOBNÍMI ÚDAJI

Listina základních práv a svobod, č. 10 odst. 3 říká: "Každý má právo na ochranu před neoprávněným shromažďováním, zveřejňováním nebo jiným zneužíváním údajů o své osobě". To je základ, rozvíjený pak v dalších zákonech. Pro obor zdravotnictví je to zákon o péči o zdraví lidu, určující zdravotnickým pracovníkům povinnost mlčenlivosti (§ 35 odst. 2 písm. d) tohoto zákona). Tato povinnost platí pro všechny zdravotnické pracovníky, z praktického hlediska si musejí největší pozor dát lékaři, protože jsou nejerudovanější a tedy i nejobeznámenější. V trestním zákoně je pak nedodržení povinné mlčenlivosti sankcionováno v trestném činu neoprávněné nakládání s osobními údaji (§178). O tomto trestném činu bylo hovořeno již v předu v souvislosti s povinnou mlčenlivostí a zákazem výslechu, proto ho zařazuji již sem před tr. čin pohrdání soudem, se kterým tvoří při výslechu komplementární dvojici.

Pro lékaře je důležitý § 178 odst. 2 (pozn.: odst. 1 se týká výkonu veřejné správy), podle kterého potrestán (stejně jako v odst. 1) bude ten, kdo osobní údaje získané o jiném v souvislosti s výkonem svého povolání, zaměstnání nebo funkce, byť i z nedbalosti, sdělí nebo zpřístupní, a tím poruší právním předpisem stanovenou povinnost mlčenlivosti. Všichni lékaři, i ti používající léčitelských metod, mají tuto povinnost. Proto si musejí dávat pozor na neoprávněné zpřístupnění dokumentace. Nejedná-li se o některý z průlomů, nesmějí být o těchto skutečnostech ani vyslýcháni, jak říká

§ 99 odst. 2 tr. ř. Pokud by přesto vypovídali, dopustili by se neoprávněného nakládání s osobními údaji.

Léčitelé, t. j. léčící nelékaři, žádnou povinnost mlčenlivosti nemají. Výjimkou by však mohli být racionálně léčící nelékaři, kteří by se stali zaměstnanci některého zdravotnického zařízení. Tím by se i jako nelékař stal zdravotnickým pracovníkem a povinnost mlčenlivosti by se na něj vztahovalo.

3.9.8 POHRDÁNÍ SOUDEM

Trestného činu pohrdání soudem podle § 169b se dopustí m.j. ten, kdo jednání soudu opakovaně zmaří (alinea třetí). Chráněno je pouze jednání soudu, ke zmaření musí dojít opakovaně, např. po předchozím upozornění nebo pořádkové pokutě. Jednání soudu zmaří i ten, kdo odmítá vypovídat, ač je k tomu povinen, obzvl. jako svědek. Může se jednat i o jiné způsoby, např. odmítnutí předat listiny.

Léčitel, a v případě zákonného průlomu do povinné mlčenlivosti i lékař, je povinen vypovídat, a pokud by si léčitel vedl dokumentaci, musel by ji na vyzvání soudu předat, a kdyby tak neučinil, mohl by být potrestán za pohrdání soudem.

3.9.9 MAŘENÍ VÝKONU ÚŘEDNÍHO ROZHODNUTÍ

Tohoto tr. činu se dopustí m.j. ten, kdo vykonává činnost, která mu byla zakázána (§ 171 odst. 1 písm. c)). Typicky by šlo o případ, kdyby léčitel nebo lékař již byl odsouzen, součástí trestu by byl i trest zákazu výkonu činnosti (§ 27 písm. e)), a odsouzený by takovou činnost znovu vykonával. Zákaz může vycházet i ze správního trestání.

3.9.10 OBECNÉ OHROŽENÍ

Tento trestný čin má 2 formy - dolůzní (§ 179) a kulpózní

(§ 180). K dokonání postačí vznik ohrožení, k poruše nemusí dojít. Musí dojít k obecně nebezpečnému jednání (nestačí ohrožení jednoho člověka). Protože u léčitelů nelze předpokládat použití nějaké hromadně účinné látky jako nástrahy, třeba výbušniny, jedná se u nich zpravidla o nějakou hromadnou akci. Hromadnost však nemusí spočívat v přítomnosti na jednom místě, může se jednat i o hromadné rozesílání nebezpečné látky.

V případě "šamana" Chobota byla hromadnou akcí jeho meditace a nebezpečnou látkou jed. Nebezpečí na léčitelově akci však může vzniknout i jinak než v souvislosti s léčitelstvím (výbuch plynu).

Možné tresty jsou značně vysoké. Při úmyslném způsobení smrti až výjimečný trest, což ovšem není v případě léčitelů a lékařů pravděpodobné (bývá to obzvl. následek výbuchu), ale pokud by se ukázalo, že jed byl podán úmyslně, bylo by to možné. Pro lékaře je důležité ustanovení § 180 (obecné ohrožení z nedbalosti) odst. 2 písm. b), a na něj navazující odst. 3 a 4. Přísněji je trestný pachatel, který způsobí obecné nebezpečí z nedbalosti proto, že porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona. Trestem je podle odst. 4 až 10 let odnětí svobody, způsobil-li pachatel těžkou újmu na zdraví nebo smrt více osob.

3.9.11 NEDOVOLENÁ VÝROBA A DRŽENÍ OMAMNÝCH A PSYCHOTROPNÍCH LÁTEK A JEDŮ, ŠÍŘENÍ TOXIKOMANIE

Tuto problematiku řeší §§ 187, 187a, 188 a 188a, co je jedem pak nař. vl. č. 114/1999 Sb. Mezi jedy patří i některé prvky, sloučeniny mohou být přírodního i umělého původu.

Trestného činu podle § 187 se dopustí, kdo neoprávněně

vyrobí doveze, vyveze, proveze, nabízí, zprostředkuje, prodá nebo jinak jinému opatří nebo pro jiného přechovává omamnou nebo psychotropní látku, přípravek obsahující omamnou nebo psychotropní látku, prekursor nebo jed. Ostatní uvedené paragrafy problematiku doplňují.

Téma v souvislosti s léčitelstvím rozdělme na dvě části, nedovolenou výrobu a držení jedů a dále nedovolenou výrobu a držení omamných a psychotropních látek spolu se šířením toxikomanie.

Všechny zde uvedené trestné činy musejí být zaviněny úmyslně, a přitom léčitelé obvykle nechtějí nikoho otrávit. V souvislosti s jedy tedy u nich spíše připadá v úvahu nedbalost, ta ovšem nemůže být trestně postížena podle některého ze zde probíraných tr. činů, ale např. podle shora zmíněné nedbalostní formy obecného ohrožení podle § 180.

Jiná je situace pro omamné a psychotropní látky. Někteří léčitelé mohou chtít využít změněného stavu vědomí vyvolaného těmito látkami. I některého lékaře používajícího léčitel-ských metod by eventuálně mohlo napadnout jejich neoprávněné využití. Vědecká medicína některých těchto látek v psychiat-rii skutečně používá, ovšem za přísně regulovaných a kontro-lovaných podmínek v psychiatrických zařízeních, jinak zpra-vidla jen ke tlumení bolesti. Léčitel, který by své pacienty vyzýval, aby si opatřili a použili uvedenou látku sami by se dopustil tr. činu šíření toxikomanie (§ 188a), ten, který by jim ji opatřil sám, tr. činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů dle § 187.

Způsobil-li by pachatel těžkou újmu na zdraví více osob nebo smrt, může být podle § 187 odst. 4. písm. a) potrestán trestem odnětí svobody až na 15 let.

3.9.12 OHROŽOVÁNÍ ZDRAVÍ ZÁVADNÝMI POTRAVINAMI A JINÝMI POTŘEBAMI

Dvě formy tohoto tr. činu řeší § 193 (dolůzní) a § 194 (kulpózní). V obou případech je postižen ten, kdo má na prodej, nebo pro tento účel vyrobí anebo sobě nebo jinému opatří potraviny nebo jiné předměty, jejichž požití nebo použití k obvyklému účelu je nebezpečné lidskému zdraví.

V souvislosti s léčitelstvím připadají v úvahu kontaminované různé čaje a byliny, případně též různé šarlatánské přístroje (u nich ale spíše z důvodů elektrotechnických než kvůli vlastní šarlatánské funkci).

3.9.13 OPILSTVÍ

Tohoto trestného činu (§ 201a) se může dopustit pacient léčitele nebo lékaře užívajícího léčitelských metod. Poté, co byl pacient uveden do stavu změněného vědomí, např. psychotropními látkami nebo shora zmíněným holotropním dýcháním, po právní stránce do nepřičetnosti, se může dopustit kvazideliktu, tedy činu, který by jinak byl trestným činem.

Tr. čin opilství zatím zůstává "vlatnoručním deliktem". Zatím ten, kdo jiného úmyslně opije či jinak přivede do nepřičetnosti, nemůže být postižen např. jako návodce. To by se, myslím, de lege ferenda mělo změnit, byť by to vyžadovalo přesnou formulaci (nemělo by to postihovat hospodského opilce, který by se sám opíjel s jiným opilcem, který pak spáchal kvazidelikt).

3.9.14 POŠKOZOVÁNÍ CIZÍCH PRÁV A PODVOD

Tr. činy poškozování cizích práv (§ 209) a podvod (§ 250) jsou probírány společně, protože jejich společný rysem je uvedení v omyl nebo využití omylu (u podvodu přibývá ještě

zamlčení podstatných skutečností). Rozdílem je, že u poškozování cizích práv vzniká škoda na právech, u podvodu na majetku.

Újmu pacientovi na právech způsobí např. léčitel, který se vydává za lékaře, a tím způsobí, že se mu pacient svěří se svým zdravotním stavem, a přitom léčitel nemá povinnost mlčenlivosti, takže může, a při výslechu i musí, tyto informace dále sdělovat. § 209 odst. 2 s přísnějším trestem zatím zůstává vyhrazen jen pro oho pachatele, který se při tom vydává za veřejného činitele. Domnívám se, že de lege ferenda by se tento odstavec měl vztahovat i na ty, kteří předstírají, že jsou osobami, které mají zvláštní oprávnění ke své činnosti, obzvl. tedy na nelékaře vydávající se za lékaře.

Léčitelům a lékařům užívajícím léčitelských metod se za jejich činnost zpravidla platí, často značné sumy. Přitom o podstatě a údajné účinnosti užívaných léčitelských metod bývají pacientům vykládány nesmysly, tedy jsou pacienti uváděni v omyl, nebo jim alespoň není objasněna jejich neúčinnost, v tom případě jsou pacientům zamlčovány podstatné skutečnosti. Pokud se tedy placení za neúčinnou metodu, tedy škoda na majetku, i uvedení v omyl nebo zamlčení podstatných skutečností vyskytnou společně, jsou znaky podvodu naplněny. Domnívám se, že podvod je nejčastějším trestným činem, který se v souvislosti s léčitelstvím vyskytuje.

Problémem bude, jako obvykle v souvislosti s léčitelstvím, dokazování. Mnoho lidí všem nesmyslům věří a sami se tedy nedomnívají, že by byli uvedeni v omyl. Protože se veškeré jednání vede jen ústně, bez dokumentace, není možno prokázat, co bylo řečeno. Protože legálně působí kartářky, astrologové a jiní šarlatáni, je tolerance veřejnosti i úřadů

velká. Trestný čin podvodu, ač na základě analýzy nejčastější, tak zůstává ve stavu latence.

O poškozování cizích práv platí totéž.

Ve shora uvedeném případě léčitele Šrama je vidět, že by mělo být snadné prověřit, jestli je či není lékař. Změna přístupu orgánů činných v tr. řízení by byla žádoucí.

3.9.15 UBLÍŽENÍ NA ZDRAVÍ

Tuto problematiku řeší 4 paragrafy:

§ 221 - úmyslné ublížení na zdraví,

§ 222 - úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví,

§ 223 - nedbalostní ublížení na zdraví,

§ 224 - nedbal. způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti.

Ublížení na zdraví je způsobení takové poruchy normálních tělesných nebo duševních funkcí, která znemožňuje nebo znesnadňuje poškozenému výkon obvyklé činnosti a není zcela přechodného rázu (zprav. alespoň 7 dní).

Těžká újma na zdraví je vymezena v § 89 odst. 7, přičemž se musí jednat o vážnou poruchu zdraví nebo vážné onemocnění a zároveň musí být naplněno některé z ustanovení písm. a) až ch).

Léčitelé ani lékaři většinou nechťejí pacientům ublížit, proto ublížení na zdraví v úmyslu přímém nebude obvyklé.

V této souvislosti je však nutné diskutovat o úmyslném využití nocebo efektu. V [Ky07] je popsán případ, kdy léčitel, jemuž pacientka zaplatila již tisíce, jí vyhrožoval, že jí "vrátí rakovinu", pokud mu nepošle další peníze za léčení na dálku (pozn.: Autor článku to uvádí podle vzpomínky jiné přívrženky alternativních postupů, která si tím stěžuje na neetické jednání některých léčitelů.). Léčitel sice nemůže na dálku rakovinu vyléčit ani vrátit, strach z vyhrožování

může ale mít negativní důsledky. Nocebo efekt může být skutečně až smrtelný. V domorodých společnostech třetího světa je i dnes rozšířena víra ve všemocnost šamanů, takže člověk, kterého šaman odsoudí k smrti, skutečně zemře v důsledku hrůzy, tedy nocebo efektu. A i mezi obyvateli vyspělých států se stává, že je-li někdo uštknut smrtelně jedovatým živočichem, proti jehož jedu buď vůbec nebo na daném místě neexistuje protijed, ale jehož jed působí sice smrtelně, ale pomalu, postižený v důsledku vědomí neodvratnosti zemře dříve, než jed začne působit. V nauce se píše o pokusu absolutně nezpůsobitelnými prostředky (pokus vraždy zařikáváním). Prostřednictvím nocebo efektu může mít i takový pokus negativní následky. Pokud tyto následky odpovídají definici ublížení na zdraví, jedná se podle mého názoru o tr. čin ublížení na zdraví způsobený psychickými prostředky.

Pokud již léčitel způsobí nějakou škodu na zdraví úmyslně, bude to zpravidla v úmyslu nepřímém (§ 4 písm. b)). To se ještě více týká lékařů léčících nějakou neúčinnou léčitel-skou metodou, tedy vlastně neléčících. Lékař vystudoval medicínu a měl by si být vědom, co je účinné a co ne. Lékař, který by se účinné léčby zdržel, by jednal omisivně; ublížením na zdraví by pak bylo zhoršení neléčené choroby. Problémem je zase dokazování, a to hned toho nejdůležitějšího - příčinné souvislosti. Vždyť choroba se často zhoršuje i tehdy, je-li řádně léčena.

Při nedbalostním ublížení na zdraví je vždy trestné způsobení těžké újmy na zdraví nebo smrti (§ 224). Naopak podle § 223 může být potrestán jen ten pachatel, který jinému z nedbalosti ublížil na zdraví tím, že porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení

nebo funkce nebo uloženu mu podle zákona. Zde vidíme rozdíl mezi postavením léčitele a lékaře. Lékař může být potrestán i podle § 223. Navíc to, co je u laika, tedy i léčitele, nedbalostí, může být u lékaře omisivním jednáním (§ 89 odst. 2 říká, že jednáním se rozumí i opomenutí takového konání, k němuž byl pachatel podle okolností a svých poměrů povinen), a může se tedy jednat i o úmyslný trestný čin podle § 221 nebo § 222.

Na druhou stranu nikoho nelze nutit, aby se léčil; výjimkou jsou přenosné choroby a choroby spojené s psychikou člověka. Proto když se pacient odmítne léčit racionálně a i po poučení vezme za své to, že bude léčen některou neúčinnou léčitelskou metodou, nelze léčitele trestně stíhat za to, že takovou neúčinnou léčitelskou metodu poskytuje.

3.9.16 ÚTISK, VYDÍRÁNÍ A ZNÁSILNĚNÍ

Společnou charakteristikou trestného činu vydírání (§ 235) a trestného činu útisku (§ 237) je to, že pachatel někoho jiného nutí, aby něco konal, opominul nebo trpěl. Při útisku se tak děje zneužíváním tísně nebo závislosti někoho jiného. Při vydírání se tak děje násilím, pohrůzkou násilí nebo pohrůzkou jiné těžké újmy. U znásilnění (§ 241) je násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí vynucována soulož nebo obdobný pohlavní styk (druhá možnost, tj. zneužití bezbrannosti, se z hlediska léčitelství nejeví být obvyklá).

3.9.16.1 ÚTISK

Léčitel nebo i lékař užívající léčitelských metod mohou být charismatické osobnosti, přičemž právě neobvyklé léčitelské metody mohou jejich charisma posilovat. Tím mohou u jiných osob vyvolat na sobě a své činnosti psychickou závislost (t.j. stav v němž člověk nemůže zcela svobodně

jednat). Závislost může být ještě i posílena, např. zaměstnáním. To, k čemu léčitelé jiné nutí, bývá různě odůvodněno. Na jedné straně mohou být čistě finanční požadavky, na druhé požadavek sexuálních úsluh jako údajná součást léčení.

3.9.16.2 VYDÍRÁNÍ

Léčitel, který se vůči svým pacientům cítí jistý, že jeho excesy neoznámí, může přistoupit k nátlaku násilím, pohrůzkami násilí nebo pohrůzkami jiné těžké újmy (únosem, přivoláním nemoci). Léčitel může ve vydírání pokračovat i delší dobu, protože bývá naplněna i závislost pacienta na léčiteli. Tak může vydírání pokračovat až do doby, než se přihodí nějaká nepředvídatelná událost. V dále popsaném případě léčitele Erbena věc vyšla najevo až poté, když se jedna z poškozených žen pokusila o sebevraždu.

Léčitel který by hrozil přivoláním nemoci (shora zmíněným "vrácením rakoviny") a požadoval by peníze, by se jistě dopustil vydírání.

Případ léčitele Erbena, pravomocně odsouzeného za vydírání bude popsán samostatně.

Trestem pro toho, kdo by při vydírání způsobil smrt, je až výjimečný trest.

3.9.16.3 ZNÁSILNĚNÍ

Pokud by násilím nebo pohrůzkou bezprostředního násilí byla vynucena soulož nebo jiný podobný pohlavní styk, nejednalo by se v dnešní době o vydírání, ale o znásilnění.

V době, kdy se odehrál případ léčitele Erbena, platilo ještě staré znění § 241, takže znásilnění bylo možné vykonat jen souloží na ženě, takže Erbenovy neobvyklé sexuální praktiky, které si vynutil, byly hodnoceny jako vydírání.

Jinak platí pro znásilnění totéž, co pro vydírání.

3.9.16.4 PRAVOMOCNĚ ODSOUZENÝ PŘÍPAD

Jedná se o případ léčitele Erbena, pokud je mi známo jediný, který dospěl k pravomocnému rozsudku. Při zpracování byla použita kniha Ladislava Nováka a Lenky Erbenové "Hon na čaroděje". Bylo ovšem nutné ji používat velice obezřetně. Jak je patrné již z toho, že spoluautorkou je dcera odsouzeného léčitele, je to spis, který má za cíl léčitele před veřejností vyvinit. Je to však jediné souhrnné podání případu, které je k dispozici. To, že autoři knihy změnili jména některých účastníků, obzvl. poškozených svědků a jejich rodin, není důležité. Podstatné je, že je tam popsán průběh kauzy a (se změnou jmen) jsou otištěny rozsudky.

Léčitel Jaroslav Erben byl cca 15 let skladníkem SNB. To je nutné říci vzhledem k tomu, že obžalovaný byl současně stíhán pro nedovolené ozbrojování (§ 185), neboť u něj byly při domovní prohlídce nalezeny zbraně a střelivo. Prvoinstanční soud ho odsoudil jak pro nedovolené ozbrojování, tak pro vydírání k úhrnnému trestu odnětí svobody na 6 let (a dalším trestům a ochrannému opatření). Odvolací soud však potvrdil jen část rozsudku pro vydírání, zároveň jen za vydírání stanovil trest odnětí svobody na 5 a půl roku (a další tresty). K novému projednání neoprávněného ozbrojování již nedošlo pro úmrtí odsouzeného. Z hlediska probíraného tématu je důležité pravomocné odsouzení za vydírání.

Došlo postupně k těmto událostem. Erben se začal léčitelstvím zabývat již ve druhé polovině 80. let. Již tehdy byl stíhán pro neoprávněné podnikání a ublížení na zdraví. Toto stíhání ukončila amnestie prezidenta republiky.

Starší z poškozených žen se začala léčit u Erbena začátkem r. 1989. Bezmezně mu důvěřovala, doporučila ho i rodinným

příslušníkům. V r. 1991 pro něj pak i pracovala. Mladší z poškozených žen nastoupila k Erbenovi v r. 1992 jako pomocnice v domácnosti, později se u něj léčila. Jako léčbu na infekci po píchnutí vosou určil aplikaci mužského spermatu, rozumí se jeho spermatu, zároveň začal s pohrůzkami, co by se stalo při prozrazení, obzvl. únosem dcery a přivoláním nemoci na jejího manžela. Posléze začal používat i bití a nutit ji k bolestivým sexuálním praktikám, dále ji nutil, aby se přiznala, že na něj donáší informace tajným službám. Poté, co znovu vyhledal starší z poškozených, jí také začal vyhrožovat. Nutil také mladší z poškozených žen, aby bila starší.

Vynucované sexuální praktiky byly neobvyklé, nebyla to však soulož, proto tehdy obvinění znělo jen na vydírání. Dnes po novele by asi tyto praktiky odpovídaly i znásilnění.

Vyšetřování a soudní řízení byly zdlouhavé, ohledně vydírání ale nakonec se po odvolání dospělo k pravomocnému rozsudku. Trest pět a půl roku odnětí svobody (a další tresty) plně odpovídají závažnosti spáchaného trestného činu.

3.10 NEPROBÍRANÉ SITUACE A TRESTNÉ ČINY

Tato práce se soustřeďuje na léčitele a u lékařů na užívání léčitelských metod, proto se soustřeďuje na situace a trestné činy pro tuto činnost typické. Nejsou proto probírány situace a trestné činy, které se mohou léčitelé nebo lékaři přihodit bez ohledu na používané léčitelské metody a z nich vyplývající specifický vztah k pacientovi.

Nejsou také probírány ty trestné činy, které dnes již nejsou aktuální, i když dříve, před padesáti či více lety, aktuální byly. Např. tzv. andělíčkářky vlastně také byly léčitelky, jejich činnost a trestné činy spadající pod §§ 227

až 229 (nedovolené přerušeni těhotenství) však v dnešní osvícené době již vymizely.

3.11 ZÁVĚREČNÉ NÁVRHY DE LEGE FERENDA

Domnívám se, že trestní zákon by měl být doplněn nějakou obdobou § 343, který obsahoval starorakouský Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích č. 117/1852 ř. z. Pro ochranu zdraví by bylo prospěšné, aby léčitelství bylo trestné. Vyžadovalo by to ovšem pečlivou formulaci, aby snad nevylo trestné nějaké poskytnutí masáže. název § 343 zněl "Neoprávněné živnostenské provozování lékařství nebo ranhojičství", a i dnes by se neoprávněnost měla vztahovat na úkony, které mají provádět jen lékaři.

Dále by měl být ošetřen případ, kdy je někdo úmyslně přiveden do stavu změněného vědomí, a tedy nepřičetnosti, přičemž mu bude výslovně nebo z povahy věci konkludentně přislíbeno, že bude v tomto stavu kontrolován a jak jeho bezpečnost, tak bezpečnost okolí vůči němu bude zajištěna, přičemž přesto by došlo k předem neplánovanému kvazideliktu. Pak by měl být trestně postižen ten, kdo jiného do stavu nepřičetnosti úmyslně přivedl a zároveň nezajistil bezpečnost.

Konečně se domnívám, že by bylo žádoucí, aby ze zákona o léčivech 79/1997 Sb. opět zmizela zjednodušená registrace homeopatik. Víím, že to bude obtížné, když už homeopatická lobby dokázala toto ustanovení do zákona protlačit, ale přeci jen, není důvod, proč by mělo být mezi léčiva zařazováno něco, co jimi není.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Značka, pod kterou je literatura uvedena se skládá ze dvou částí. První část (2 až 4 písmena) obsahuje zkratku příjmení autora, spoluautorů nebo editora; u kolektivních děl je použito příjmení vedoucího autorského kolektivu nebo vedoucího redaktora, u novinových článků otištěných pod značkou ona značka. Pak následuje druhá část značky, obsahující poslední dvojčíslí roku vydání. V textu se značka uvádí v hranatých závorkách, u citátů může být doplněna konkrétní strana knihy, na které se citát nachází.

- [ajo01] ajo (nov. zn.): Nepřičetnost znemožnila stíhání šamana Chobota. In: Právo, 25. září 2001
- [Br04] Broďáková Karolína: Trestní odpovědnost lékaře. Diplomová práce, PFUK Praha, 2004. K dispozici v knihovně PFUK.
- [CíSo00] Císařová Dagmar, Sovová Olga: Trestní právo a zdravotnictví. Praha, Drac, 2000
- [He95] Kolektiv autorů, vedoucí autorského kolektivu Heřt Jiří: Alternativní medicína - možnosti a rizika. Praha, Grada Publishing, 1995
- [He97] Heřt Jiří a kol.: Homeopatie, clusterová medicína, anthroposofická medicína - Medicína pro třetí tisíciletí? Praha, Nakl. Lidové noviny, 1997
- [HHK02] Heřt Jiří, Hnízdil Jan, Klener Pavel: Akupunktura - mýty a realita. Praha, Galén, 2002
- [Ho01] Hofman Jaroslav: Svítání v duši Břetislava Kafky - zpráva o životě. Olomouc, Poznání, 2001

- [InWe92] Inglis Brian, West(ová) Ruth: Průvodce alternativní medicínou. Praha, Zemědělské nakladatelství Brázda, 1992
- [Je98] Jedlička Pavel: Petice Sisyfa České lékařské komory. In: Sisyfos (zpravodaj občanského sdružení Sisyfos - Českého klubu skeptiků), č. 1, duben 1998
- [Ka49] Kafka Břetislav: Nové základy experimentální psychologie. Vydal nákladem vlastním autor Břetislav Kafka, Červený Kostelec, leden 1949
- [Kl07] Klener Pavel: Rizika tzv. alternativní léčby v onkologii. Jsou léčitelské metody přínosem nebo rizikem? <http://www.lkcr.cz/informaceclk.php>
- [KoDr96] Koukolík František, Drtilová Jana: Vzpouza deprivantů. Praha, Makropulos, 1996
- [Ky07] Kyša Leoš: Léčitelé a skeptici, nekonečný příběh. In: Právo - Magazín, 9. června 2007
- [No97] Novotný Oto a kol.: Trestní právo hmotné. Díl I. a II. Praha, Codex Bohemia, 1997.
- [NoEr99] Novák Ladislav, Erbenová Lenka: Hon na čaroděje, Praha, Formát, 1999
- [RyCo95] Rýc Miloš, Cousset Francois: Homeopatie pro každý den. Praha, Eminent, 1995.
- [Te98] Teryngel Jiří: Nad trestní odpovědností podnikatele. Praha, Drac, 1998
- [Ve35] Veselá Jarmila (editorka a autorka poznámek): Československé trestní zákony platné v zemi České a Moravsko-Slezské, Praha, nákladem Spolku československých právníků "Všehrd", 1935

- [V104] Viček Václav: Zákony a léčitelství. In: Sisyfos (zpravodaj občanského sdružení Sisyfos - Českého klubu skeptiků), č. 1, březen 2004
- [W07] Wollner Marek (vedoucí redaktor): Reportéři ČT, vysílala Česká televize (ČT1), 7. května 2007